

Leciono unu (1)

W języku esperanto możemy szybko postawić pierwsze kroki, jednak konieczne jest zaprezentowanie kilku podstawowych zagadnień gramatycznych, dzięki którym będziemy mogli od razu tworzyć konstrukcje zdaniowe. Na pierwszą lekcję przeznacz najwięcej czasu, gdyż jest bardzo intensywna i zawiera aż 200 słówek – po jej opanowaniu język stanie jednak otworem.

Zaimek osobowy

Najwygodniej jest przedstawić zaimki osobowe (**persona pronomo**) w postaci tabelarycznej:

Zaimek osobowy	Wymowa	Znaczenie
mi		ja (osoba mówiąca)
vi	wi	ty (osoba, do której się zwracamy)
li		on (omawiana osoba płci męskiej)
ŝi	ŝi	ona (omawiana osoba płci żeńskiej)
ĝi	dži	ono (omawiana rzecz, zwierzę lub dziecko)
ni		my (mówiący wraz z innymi osobami)
vi	wi	wy; Pan, Pani, Państwo
ili		oni, one (omawiane osoby, rzeczy lub zwierzęta)

Rzeczownik

Wszystkie rzeczowniki (**substantivo**) esperanckie mają **końcówkę gramatyczną –o**, co pozwala je łatwo zidentyfikować.

- leciono** - lekcja
- libro** – książka
- homo** – człowiek
- vingo** – wino
- patro** – ojciec
- sinjoro** – pan

Rzeczowniki mają szcążtkową odmianę przez przypadki. We wszystkich przypadkach poza biernikiem mają one postać identyczną z mianownikiem, natomiast w bierniku (kogo? co?) jest dodawana końcówka **-n**. Wyróżnienie osobnej formy deklinacyjnej biernika jest zasadne, gdyż pozwala on stosować swobodny szyk zdania, który uelastycznia język.

citrono - **citronon** – cytrynę

gazeto - **gazon** – gazetę

filo - **filon** – syna

fabriko - **fabrikon** – fabrykę

W liczbie mnogiej dodawana jest końcówka **-j**.

aŭtomobilo – **aŭtomobiloj** – samochody

urbo – **urboj** – miasta

strato – **stratoj** – ulice

lampo – **lampoj** – lampy

Liczba mnoga w bierniku jest tworzona przez dodanie najpierw końcówki **-j**, a potem **-n**.

teatro – **teatrojn** - teatry

bileto – **biletojn** – bilety

minuto – **minutojn** – minuty

ĉokolado – **ĉokoladojn** – czekolady

Naturalnie ograniczona do dwóch form odmiana rzeczownika nie wyklucza istnienia odpowiedników pozostałych przypadków. Tworzy się je za pomocą przyimków:

Libro de Petro. Książka (kogo, czego) Piotra.

Mi donas libron al Petro. Daję książkę (komu, czemu) Piotrowi.

Mi iras kun Petro. Idę (z kim, czym) z Piotrem.

Mi parolas pri Petro. Mówię (o kim, czym) o Piotrze.

Wzorem języków zachodnioeuropejskich, w esperanto stosowany jest przedimek określony **la**, odpowiadający angielskiemu **the** i przedimkom w innych językach. Natomiast odpowiednikiem przedimka nieokreślonego, takiego jak angielski **a**, **an** jest brak przedimka.

W tekstach literackich, zwłaszcza poezji, stosuje się niekiedy skróconą formę przedimka – **l'** – jednak w zwykłych tekstach nie jest ona stosowana.

Przedimki są dość trudne dla Polaków, gdyż w języku polskim nie są one stosowane. Poprawne używanie przedimka wymaga wprawy, przede wszystkim czytania literatury esperanckiej, ale można tu przyjąć kilka zasad. Przedimek określony jest stosowany, gdy:

- Mówimy o rzeczy już nam znanej. **Petro havas hundon. La hundo estas granda.** Piotr ma (*jakiegoś*) psa. Pies (*ten pies, znany nam od tego momentu*) jest duży.
- Rzeczowniki opisują obiekty, których tożsamość nie budzi wątpliwości. **Legu la gazeton.** Przeczytaj gazetę (*tę gazetę, która tu leży, lub jedyną, którą czytasz*).
- Gdy obiekt jest jednoznaczny. **La ĉielo.** Niebo. **La suno.** Słońce.
- Gdy rzeczownik jest określeniem całej kategorii. **La elefanto estas granda besto.** Słoń jest dużym zwierzęciem.
- Przed nazwami stron świata i pór roku. **La nordo.** Północ. **La somero.** Lato.
- Przed liczebnikami porządkowymi. **La tria filo.** Trzeci syn.
- Jest jeszcze szereg zasad szczegółowych, po które odsyłamy do podręczników gramatyki.

Przedimek nie jest m.in. stosowany, gdy:

- Rzecz nie jest określona. **Mi legis libron.** Czytałem (*jakąś*) książkę.
- Przez imionami własnymi i nazwami geograficznymi. **Petro. Piotr. Varsovio.** Warszawa.
- Przed nazwami pojęć abstrakcyjnych. **Mi havas talenton.** Mam talent.
- Przed nazwami substancji czy produktów w znaczeniu ogólnym. **Mi ofte trinkas kafon.** Często piję kawę.
- Gdy rzeczownik poprzedzony jest wyrazem wskazującym niesprecyzowaną ilość. **Kelka tempo.** Jakiś czas. **Iu homo.** Jakiś człowiek.

Czasownik

Wszystkie czasowniki (**verbo**) w bezokoliczniku (**infinitivo**) mają **końcówkę gramatyczną –i**, co pozwala je łatwo odróżnić.

- trink*i*** – pić
- parol*i*** – mówić
- labor*i*** – pracować
- kant*i*** – śpiewać
- est*i*** – być

havi – mieć

fari - robić

Czas teraźniejszy tworzymy, usuwając końcówkę **-i**, a następnie dodając końcówkę czasu teraźniejszego **-as**. Jest ona identyczna we wszystkich osobach i wszystkich liczbach (nie ma absolutnie żadnych wyjątków), co ogromnie ułatwia naukę, zwłaszcza gdy porównamy esperanto z językami z rozbudowaną, nieregularną koniugacją czasowników, jak polski czy francuski.

Analogicznie tworzymy czas przeszły, dodając końcówkę **-is**, natomiast czas przyszły wymaga dodania końcówki **-os**. Pokażemy to ponownie w tabeli.

Czasownik	Czas teraźniejszy	Czas przeszły	Czas przyszły
kanti (śpiewać)	mi kant <u>as</u>	mi kant <u>is</u>	mi kant <u>os</u>
labori (pracować)	vi labor <u>as</u>	vi labor <u>is</u>	vi labor <u>os</u>
paroli (mówić)	li parol <u>as</u>	li parol <u>is</u>	li parol <u>os</u>
esti (być)	ŝi est <u>as</u>	ŝi est <u>is</u>	ŝi est <u>os</u>
trinki (pić)	ĝi trink <u>as</u>	ĝi trink <u>is</u>	ĝi trink <u>os</u>
havi (mieć)	ni hav <u>as</u>	ni hav <u>is</u>	ni hav <u>os</u>
fari (robić)	vi far <u>as</u>	vi far <u>is</u>	vi far <u>os</u>
skribi (pisać)	ili skrib <u>as</u>	ili skrib <u>is</u>	ili skrib <u>os</u>

Przymiotnik

Wszystkie przymiotniki (**adjektivo**) mają **kończącą gramatyczną -a**, dzięki czemu natychmiast je rozpoznajemy.

bona – dobry

beła – piękny

granda – duży

longa – długi

elektra – elektryczny

teknika - techniczny

Podobnie jak rzeczowniki, także i przymiotniki mają szczytkową odmianę przez przypadki (w bierniku dodawana jest końcówka **-n**), a w liczbie mnogiej mają końcówkę **-j**.

Przymiotniki możemy też tworzyć, nadając końcówkę przymiotnikową innym częściom mowy, jak rzeczowniki czy czasowniki – oczywiście tam, gdzie ma to sens. Daje to językowi swobodę i elastyczność.

mano – ręka; **mana** – ręczny
skribi – pisać; **skriba** – pisemny
suno – słońce; **suna** – słoneczny
historio – historia; **historia** - historyczny

Przysłówek

W esperanto, podobnie jak w językach etnicznych, jest grupa przysłówków (**adverbo**) pierwotnych, niemających określonej końcówki gramatycznej, np. **tuj** (natychmiast). Zdecydowana większość przysłówków jest jednak tworzona w sposób regularny od innych części mowy, głównie od przymiotników, ale też od rzeczowników czy czasowników.

Wszystkie przysłówki regularne mają **kończówkę gramatyczną –e**, dzięki czemu możemy je łatwo zidentyfikować, jak również samodzielnie stosować.

bona – **bone** – dobrze
bela – **bele** – pięknie
juna – **june** - młodo
rapida – **rapide** – szybko
nigra – **nigre** – czarno
alta – **alte** – wysoko
blanka – **blanke** – biało
mano – **mane** – ręcznie
historio – **historie** – historycznie
skribi – **skribe** – pisemnie
semajno – **semajne** - tygodniowo

Przykłady użycia

Mając już wiedzę o podstawowych częściach mowy, połączmy je w postaci pełnych zdań, co doskonale zilustruje konstrukcję języka i pozwoli szybko opanować czytanie tekstów esperanckich.

Zalecamy kilkakrotne przeczytanie poniższych zdań na głos lub przynajmniej wymawiając je bezgłośnie, najpierw sprawdzając ich znaczenie po prawej stronie, a potem nie patrząc już na nią. Staraj się rozpoznawać poszczególne części mowy i ich charakterystyczne końcówki.

Mi estas homo. Jestem człowiekiem.

Mi estas ĵurnalisto. Jestem dziennikarzem.

Vi havas grandan hundon. Ty masz wielkiego psa.

Vi havas belan katon. Ty masz pięknego kota.

Li legas gazeton. On czyta gazetę.

Li skribas leteron. On napisze list.

Ŝi kuras rapide. Ona biegnie szybko.

Eŭropanoj loĝas en Eŭropo. Europejczycy mieszkają w Europie.

Poloj ofte drinkas vodkon. Polacy piją często wódkę.

Juna instruisto instruas lernantojn. Młody nauczyciel naucza uczniów.

Petro ĵetas pilkon. Piotr rzuca piłkę.

Anna multe amas la hundon. Anna bardzo kocha psa.

Kapitalistoj kolektas monon. Kapitałiści zbierają pieniądze.

Ni laboras intense. Pracujemy intensywnie.

Mi parolas longe kaj fervore. Mówię długo i z zapałem.

La policisto kontrolas diligente dokumentojn. Policjant kontroluje pilnie dokumenty.

Laboristoj ne estas riĉaj. Robotnicy nie są bogaci.

Johano timas hundojn. Jan boi się psów.

Vilaĝanoj loĝas en vilaĝoj. Wieśniacy mieszkają we wsiach.

Li vivis en Krakovo. On żył w Krakowie.

Paŭlo malfermis pordon. Paweł otworzył drzwi.

Klubanoj studis Esperanton. Klubowicze studiowali esperanto.

Zamenhof mortis en Varsovio. Zamenhof umarł w Warszawie.

Julia naskis infanon. Julia urodziła dziecko.

Antaŭ la milito ekzistis ĉi tie multaj domoj. Przed wojną istniało tutaj wiele domów.

La avo de Zbigniew pereis dum la Dua Mondmilito. Dziadek Zbigniewa zginął podczas drugiej wojny światowej.

Mia praavo konstruis la familian domon. Mój pradziadek zbudował rodzinny dom.

Ili loĝis en Gdansko. Oni mieszkali w Gdańsku.

La ĵurnalisto skribis longan artikolon. Dziennikarz napisał długi artykuł.

Ŝi studis geografion en la Varsovia Universitato. Ona studiowała geografię na Uniwersytecie Warszawskim.

Li legis libron pri la historio de medicino. On czytał książkę o historii medycyny.

Italaj inĝenieroj projektis gigantan ponton. Włoscy inżynierowie zaprojektowali gigantyczny most.

Profesoro Nowak aĉetis kelkajn novajn librojn. Profesor Nowak kupiŭ kilka nowych ksiąŹek.

Mi longe kolektis monon. Długo zbierałem pieniądze.

Somere mi vojaĝos al Parizo. Latem pojadę (odbędę podróż) do ParyŹa.

Printempe mi skribos libron pri Esperanto. Wiosną napiszē ksiąŹkę o esperancie.

Mi legos la artikolon pri la lingvo Esperanto. Przeczytam artykuł o języku esperanto.

Vespere ni manĝos bongustan vespermanĝon. Wieczorem zjemy smaczną kolację.

Mi faros morgaŭ kelkajn fizikajn ekzercojn. Zrobię jutro kilka ćwiczeń fizycznych.

En la venonta jaro mi ĉesos fumi cigaredojn. W przyszłym roku skończę palić papierosy.

En 2024 (du mil dudek kvar) la olimpikaj ludoj estos en Parizo. W 2024 igrzyska olimpijskie będą w ParyŹu.

Kongresanoj diskutos dum la kongreso. Uczestnicy kongresu będą dyskutować podczas kongresu.

Ni proponos al li postenon en la politekniko. Zaproponujemy mu posadę na politechnice.

Post du jaroj Petro Kowalski estos plenkreska. Za dwa lata (po dwóch latach) Piotr Kowalski będzie pełnoletni.

En la venonta semajno ni komencos prepari somerajn feriojn. W przyszłym tygodniu zaczniemy przygotowywać letnie wakacje.

Somere vi devos kontroli la sanon. Latem będziesz musiał skontrolować zdrowie.

Dum la kongreso ni diskutos pri la historio de Esperanto. W czasie kongresu będziemy dyskutować o historii esperanta.

Hodiaŭ mi legos la dokumentojn. Dzisiaj przeczytam dokumenty.

Słowniczek przylekcyjny

aĉeti - kupować	dum - podczas, w czasie	infano - dziecko
adjektivo - przymiotnik	ekzerco - ćwiczenie	infinivito - bezokolicznik
adverbo - przysłówek	ekzisti - istnieć, egzystować	inĝeniero - inżynier
al - do	elektra - elektryczny	instrui - uczyć, instruować
alta - wysoki	en - w	instruisto - nauczyciel
alte - wysoko	Esperanto - esperanto	intense - intensywnie
ami - kochać	esti - być	itala - włoski
Anna - Anna	eŭropano - Europejczyk	jaro - rok
antaŭ - przed	Eŭropo - Europa	Johano - Jan
aperti - otwierać	fabriko - fabryka	Julia - Julia
artikolo - artykuł	familia - rodzinny	juna - młody
aŭtomobilo - samochód	fari - robić	june - młodo
avo - dziadek	ferio - ferie, wakacje	ĵaketo - żakiet, kurtka
bela - ładny, piękny	fervore zapałczywie, z zapałem	ĵeti - rzucać
bele - ładnie, pięknie	filo - syn	ĵurnalisto - dziennikarz
bileto - bilet	fizika - fizyczny	kanti - śpiewać
blanka - biały	fumi - dymić; palić (papierosy)	kaoso - chaos
blanke - biało	gazeto - gazeta	kapitalisto - kapitalista
bona - dobry	Gdansko - Gdańsk	kato - kot
bongusta - smaczny	geografio - geografia	kelka - pewien, jakiś, niektóry (kelkaj - kilka, kilku)
cigaredo - papieros	giganta - gigantyczny	klubano - klubowicz, członek klubu
citrono - cytryna	granda - duży	kolekti - zbierać, kolekcjonować
ĉapo - czapka	ĝardeno - ogród	komenci zaczynać, rozpoczynać
ĉesi - przestać	ĝendarmo - żandarm	kongresano - kongresowicz, uczestnik kongresu
ĉevalo - koń	ĝi - ono	kongreso - kongres
ĉi tie - tutaj	havi - mieć	konstrui - budować, konstruować
ĉokolado - czekolada	historio - historia	kontroli - kontrolować
de od	historie - historycznie	Krakovo - Kraków
dek - dziesięć	hodiaŭ - dzisiaj	
devi - musieć	homo - człowiek	
diligente - pilnie	hundo - pies	
diskuti - dyskutować	ĥoro - chór (lub koruso, aby uniknąć mylenia z horo)	
dokumento - dokument	ili - oni, one	
domo - dom		
drinki - pić (alkohol)		
du - dwa		
dua - drugi		

kuri - biec, biegać	olimpika - olimpijski	semajno - tydzień
la - [przedimek określony]	Parizo - Paryż	sinjoro - pan
labori - pracować	paroli - mówić	skriba - pisemny
laboristo - robotnik	patro - ojciec	skribe - pisemnie
lampo - lampa	Paŭlo - Paweł	skribi - pisać
leciono - lekcja	paŭzo - pauza, przerwa	somera - letni
legi - czytać	perei - ginać, przepadać	somere - latem
lernanto - uczeń	persona - osobowy	strato - ulica
letero - list	Petro - Piotr	studi - studiować
li - on	pilko - piłka	substantivo - rzeczownik
libro - książka	plenkreska - dorosty, pełnoletni	ŝalo - szal
lingvo - język	policisto - policjant	ŝi - ona
loĝi - mieszkać	politekniko - politechnika	ŝnuro - sznur
Londono - Londyn	polo - Polak	teatro - teatr
longa - długi	ponto - most	teknika - techniczny
longe - długo	pordo - drzwi	timi - bać się
ludo - gra, zabawa, igrzysko	post - po	trinki - pić
malfermi - otwierać	posteno - stanowisko, posada	tuj - natychmiast
manĝi - jeść	praavo - pradziadek	universitato - uniwersytet
mana - ręczny	prepari - przygotowywać	urbo - miasto
mane - ręcznie	pri - o (o kim? o czym?)	valizo - walizka
mano - ręka	printempe - wiosną	varsovia - warszawski
medicino - medycyna	profesoro - profesor	Varsovio - Warszawa
mi - ja	projekti - projektować	venonta - przyszły, nadchodzący
mil - tysiąc	pronomo - zaimek	verbo - czasownik
milito - wojna	proponi - proponować	vespere - wieczorem
minuto - minuta	rapida - szybki	vespermanĝo - kolacja
mondmilito - wojna światowa	rapide - szybko	vi - ty; wy; Pan, Pani, Państwo
mono - pieniądze	riĉa - bogaty	vilaĝano - wieśniak
morgaŭ - jutro	sano - zdrowie	vilaĝo - wieś
morti - umierać	semajne - tygodniowo	vino - wino
multa - liczny		vivi - żyć
multe - bardzo; wiele, dużo		vodko - wódka
naski - rodzić		vojaĝi - podróżować
nigra - czarny		
nigre - czarno		
nova - nowy		